

School en Cultuur

De schoorsteenveger
en het grote Huys

School en Cultuur

De schoorsteenveger en het Grote Huys

Erfgoed project voor groep 5 en 6

Ontwikkeling van het project:

De Werkhoven 'Geschiedenis voor u':
Annet Werkhoven
Nina Werkhoven

De Werkhoven 'Geschiedenis voor u'

Copyright:

Kasteel Amerongen
Herzien september 2019 en mei 2020.
Copyright: Dit materiaal is bedoeld voor gebruik binnen uw school en mag niet vermenigvuldigd of openbaar gemaakt worden voor gebruik daarbuiten zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van bovenstaande ontwikkelaar.

2

Inhoudsopgave

- Vooraf: Waar gaat het over in dit project? 2
- De schoorsteenveger en het Grote Huys 3
- Inleiding en verantwoording 4
- Opbouw van het project 5
- Lessenoverzicht 5 - 6
- Lessen 1 t/m 3 7 - 9
- Bijlagen
- Informatie over de docent en de locatie 10
- Kaart van Rudi 11
- Map met plaatjes van schoorsteenvegers voor creatieve activiteit bij les 1
- Ppt: 'Werken vroeger en nu'.

Vooraf:

waar gaat het over in dit project?

Dit project gaat over het werk wat vroeger gedaan werd in onze omgeving en dan vooral op en rond kastelen en buitenplaatsen. De nadruk ligt op beroepen die we nu niet meer (zo vaak) tegenkomen. Ook kinderarbeid komt aan de orde. Kinderarbeid is van alle tijden. Ook nu worden kinderen in 'arme' landen nog steeds uitgebuit om voor ons, de rijken, spullen te maken. En dat vaak voor een hongerloontje.

In de 19e eeuw was het fenomeen kinderarbeid ook in de westerse wereld een normaal verschijnsel.

In Amerongen en omstreken was het niet anders. De kinderen werkten op de tabaksvelden, in textiel fabrieken, in wolspinnerijen, sigarenfabrieken, maar nog vaker in het verborgene thuis aan het weefgetouw of op het land.

De schoorsteenveger en het Grote Huys

Dit project gaat in op de tijd en de achtergrond waarin kinderen, als bijvoorbeeld schoorsteenvegertjes, speelden en werkten. Niet om het thema van dit project zwaar te maken, maar wel om kinderen het besef mee te geven dat het in onze omgeving ruim 100 jaar geleden best anders was voor kinderen: kwam je uit een arbeidersgezin, dan moest er meegewerkt worden!

Naast dit thema en beroepen die er vroeger waren, gaat het ook concreet over de manieren waarop vroeger het huis werd verwarmd. Zo lang is het nog niet geleden (60 jaar) dat er een kolenkit naast de haard stond en in de schuur de kolen lagen en de kolenboer de kolen kwam leveren. In die tijd waren schoorsteenvegers ook nog een beroep dat heel veel voorkwam.

De vertaalslag naar nu wordt steeds gemaakt in deze lessen. Kinderarbeid is nog niet overal voorbij en schoorsteenvegers heb je nu ook nog wel, maar die gaan anders te werk en hebben geen kinderen meer in dienst.

Naast in te gaan op het werk in lokale fabrieken, boerderijen en landhuizen en de arbeid die daar werd verricht, gaan de leerlingen ook naar een 'groot huis met veel schoorstenen', namelijk Kasteel Amerongen. Daar zullen zij aan den lijve meemaken hoe het was om als personeel te werken voor de rijke gravin op het kasteel. Maar ook zullen ze de schoorstenen en open haarden bewonderen die in vrijwel alle kamers van het kasteel te vinden zijn. En..ze zullen ontdekken dat er ook een schoorsteenvegertje actief was daar...

De laatste les zal in het teken staan van verwerking van de bezoeken, op een creatieve manier wordt daar vorm aan gegeven.

Inleiding en verantwoording van de lessen

In deze erfgoedlessen wordt er aandacht besteed aan werken vroeger en ook aan het thema kinderarbeid. Door de leerlingen te laten zien, te laten beleven en door erover te praten is dit laatste thema behapbaar, maar kan ook vertaald worden naar het hier en nu. Door deze benadering zullen de leerlingen zich bewust worden van de ernst van het onderwerp, maar doordat het op een speelse en luchtige manier gebracht wordt zal het niet te zwaar worden. Leerlingen gaan creatief aan de slag: geven bijvoorbeeld een oude foto een nieuw element. Ook op die manier wordt oud en nieuw gecombineerd. Door naar het kasteel te gaan zien de leerlingen hoe de standsverhouding is tussen de gravin en het personeel, maar ook door zelf mee te helpen merken de leerlingen aan den lijve hoe het geweest moet zijn om personeel te zijn...maar wel op een leuke, fantasievolle manier. En... de kinderen die vroeger woonden op het Kasteel hebben ook het een en ander meegemaakt met de schoorstenen. Tenslotte zal er door middel van een creatieve verwerkingsles op school gereflecteerd worden op hoe het werken en wonen op een Kasteel anno nu zou kunnen zijn...

De kerndoelen 54, 55 en 56 van het primair onderwijs worden d.m.v. dit project behaald:

- 54:** De leerlingen leren beelden, taal, muziek en beweging te gebruiken om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.
- 55:** De leerlingen leren om eigen werk en dat van anderen te reflecteren.
- 56:** De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Er zijn drie lessen: een (informatieve) les voorafgaand aan het bezoek op locatie, de bezoekles en de les achteraf (evaluatief) aan het bezoek

Opbouw van het project

Het project bestaat uit drie onderdelen

Vorbereiding

Ongeveer een à twee dagen van te voren vraagt de leerkracht aan de leerlingen om dingen van huis mee te nemen die te maken hebben met werken vroeger en dan vooral werk in en rond het huis en de verwarming/

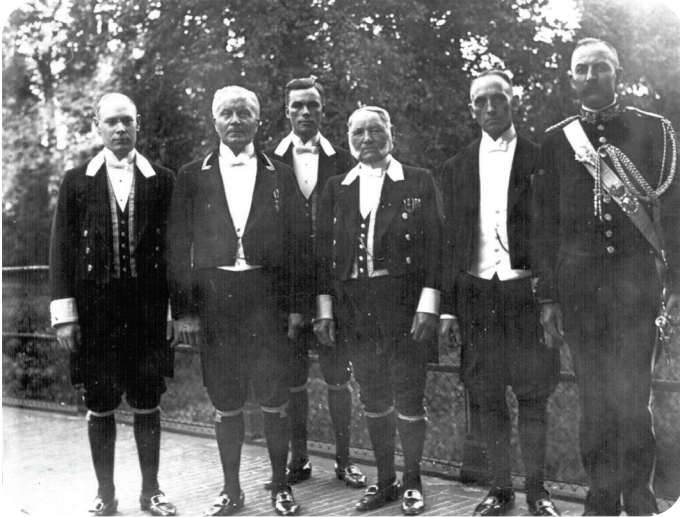
kachel (bijvoorbeeld foto's van iemand die aan het werk is, een kolenkit, een bezem, een foto van een schoorsteenveger, enz.) De spulletjes komen bij elkaar te liggen op een speciale 'De schoorsteenveger en het Grote Huys- tafel' in de buurt van het bord vooraan in de klas.

Lessenoverzicht

Les 1	
Tijd	15 min. Ong. 15 min. (en als de film wordt bekeken nog eens 15) 10 min. 25 min. 5 min.
Activiteit	A. Introductie in de kring en bespreken van de meegebrachte spullen. Er is ook een kaart gekomen uit Kasteel Amerongen...wat staat er op? Bespreken en dan: B. met elkaar naar de ppt. kijken. En evt. de film over 'Kinderarbeid in Veenendaal' C. nabespreken van de ppt. en creatieve opdracht instructie ,voorbeeld laten zien. Aan de gang! Afsluiten met elkaar: evalueren van de les.
Nodig	Kringopstelling, Spullen die lln. zelf hebben mee-gebracht bespreken. Tafel voor de spullen. Kaart van Rudi. Digiboard en internetaansluiting. Ppt. '(Kinderen) werken vroeger en nu' Kleurtjes, stiften, wasco, papier, Genoeg foto's op papier, scharen, pritt, blanco of gekleurd papier.

Opbouw van het project

Vervolg

Lessenoverzicht

Les 2	
Tijd	60 min.
Activiteit	Ontvangst door de gravin die op het punt staat weg te gaan. Het personeel leidt de lln. rond en zet de lln. ook aan het werk...
Nodig	Genoeg vervoer en begeleiding naar Kasteel Amerongen. Let op: In het Kasteel zijn maximaal drie begeleiders per klas toegestaan.
Les 3	
Tijd	10 min. 45-50 min.
Activiteit	A. Napraten over het kasteelbezoek en instructie B. Kasteel Amerongen in de 21e eeuw: maak een tekening of werkstuk van Kasteel Amerongen zodat jij er nu kan wonen zonder personeel. Hoe zag het er dan uit?
Nodig	Kringopstelling. Tafel voor de spullen: kleurtjes, wasco, stiften, papier, karton, lijm, scharen, potloden, gummen. Aan de eigen tafel

Les 1

Kringgesprek, ppt. (film) en creatieve activiteit

- Doel:** De leerlingen kunnen door middel van spel, gesprek, creatieve werkvormen en beleving laten zien dat zij begrijpen hoe het zit met (kinder)arbeid toen en nu. En hoe de standsverhoudingen waren vroeger in vergelijking met nu.
- Vorbereiding/nodig:** Opstelling in de kring. Tafel met spulletjes die te maken hebben met werken vroeger, vooral een aantal dingen erbij die met schoorsteenvegen te maken hebben. Ppt. klaar op het digibord. (evt. ook de film al klaar zetten op het digibord). Foto's op A4 papier van schoorsteenvegers. Wit en gekleurd A4 papier, scharen, lijm, kleurpotloden/stiften, vast klaarleggen. Zelfgemaakte voorbeelden.
- Duur:** 15 min. in de kring, 15 min. ppt. (en evt. 15 min. film), 5-10 min. nabespreken en instructie, 25 werken, 5 min. nabespreken/evaluatie (totaal ongeveer 60-70 minuten).
- Activiteit:** Kringgesprekken, ppt. samen bespreken (evt. film kijken), luisteren, werken aan creatieve opdracht.

Lesverloop

Voor in de klas bij het bord staat een tafel met daarop allerlei spullen die met werken vroeger te maken hebben. De leerlingen (en de leerkracht) hebben dat zelf meegenomen. Er volgt een gesprekje over de meegebrachte spulletjes en er wordt ingegaan op wat de kinderen zelf weten over werken vroeger, kinderarbeid vroeger en nu. Wat is hetzelfde, wat het verschil? Dit ter intro voor de ppt. '**(Kinderen) werken vroeger en nu**'

(Facultatief: de film 'Kinderarbeid in Veenendaal': <https://www.youtube.com/watch?v=GH22PBXHk8Q> De film duurt ongeveer 12 minuten. Als de film bekeken is: eerste reacties polsen. Daarna er wat inhoudelijker op in gaan. Wat vind je ervan? Komt zoiets nu nog voor?)

Na een korte nabespreking introduceer je de creatieve activiteit: Maak van de sombere oude foto iets kleurrijks van nu, de helft oud en de helft nieuw. Je knipt de foto door. De ene helft (van toen) in het zwart wit en de andere helft (van nu) in kleur. Laat voorbeelden zien.

Dan gaan de leerlingen individueel of in tweetallen aan de slag met een foto. Daarvoor hebben ze materialen nodig die al klaar liggen. Begeleidt de activiteit. Na 25 minuten wordt er gekeken hoever het is: de tijd is bijna om! Eventueel kan een andere keer met de opdracht verder worden gegaan.

Nu eerst nabespreken en evalueren: hoe hebben jullie het gevonden. Wat hebben jullie geleerd? Wat vonden jullie leuk, minder leuk?

Les 2

Op bezoek in Kasteel Amerongen

- Doel:** Beleven staat voorop in deze excursie/doe les. Spelenderwijs, door middel van zien, horen en zelf doen krijgen de leerlingen meer kennis van het Kasteel, hoe er gewerkt werd, wat de status van het personeel was en hoe de kinderen van het Kasteel leefden.
- Vorbereiding/nodig:** Voldoende ouders met auto's die mee kunnen met dit uitstapje naar het Kasteel en die ook als begeleiding kunnen fungeren (per klas zijn maximaal drie externe begeleiders in het Kasteel toegestaan).
- Duur:** Ruim 60 minuten.
- Activiteit:** De leerlingen krijgen een interactieve rondleiding en worden op een gegeven moment ook zelf aan het werk gezet.

Lesverloop

De gravin van Aldenburg Bentinck staat de leerlingen op te wachten bij de poort. Ze moet dadelijk weg, maar ontvangt de leerlingen en begeleiders nog wel. De leerlingen worden in het Kasteel verder begeleid door de huishoudsters. De huishoudsters vertellen wat hun taak is als de gravin weg is. De groep wordt in kleinere groepen verdeeld. De huishoudsters leiden de leerlingen en hun begeleiders op een interactieve manier rond en vertellen ook over de kinderen die op het kasteel hebben gewoond. De leerlingen mogen een kijkje nemen in de keuken, het wasgedeelte en ze mogen natuurlijk naar de open haarden en de schoorstenen kijken. Tot slot mogen de leerlingen en begeleiders ook even meehelpen: er moet wel gewerkt worden immers! Onder andere moet het zilver gepoetst en de was gevouwen...

Na ongeveer een uur zijn de leerlingen en hun begeleiders weer terug bij de hal. Via de benedenbrug gaan ze weer naar buiten en terug naar school....

Les 3

Creatieve verwerking na het bezoek

- Doel:** De leerlingen kunnen vertellen over de speciale ervaring van hun bezoek aan Kasteel Amerongen. De leerlingen kunnen op een creatieve manier laten zien hoe zijzelf in het Kasteel zouden willen wonen anno nu.
- Vorbereiding/nodig:** Opstelling in de kring. A4 papier, karton, lijm, potloden, kleuroploden, stiften, wasco, scharen.
- Duur:** 10 min. in de kring en 45-50 minuten aan het werk, 5 min. nabespreken/evalueren.
- Activiteit:** Kringgesprek, luisteren en vragen stellen, plakken, knippen, tekenen, nabespreken en evalueren.

Lesverloop

In de kring. Met elkaar even terugkomen op het bezoek aan het Kasteel. Wat vond je ervan? Wat was leuk, eng, niet zo leuk? Wat heeft het Kasteel met een schoorsteenveger, of een kleine schoorsteenveger (kind) te maken? Hoe zou het zijn om daar te wonen? Kan zo iets nu? Hoe zou dat kunnen als je geen personeel hebt zoals de gravin vroeger?

Instructie: Bedenk hoe je zou kunnen wonen in het Kasteel, je hebt geen personeel, je woont er met je vader en moeder. Wat heb je dan allemaal nodig? Hoe houd je het schoon en warm?

Ga aan de slag met papier of karton, stiften, of wasco. maak het kasteel zodat jij er nu zou kunnen wonen. Zonder personeel en zonder kinderen die het werk voor je zouden kunnen doen.

Met elkaar wordt tenslotte nog even teruggekeken op het hele project. Wat kun je zeggen over werk vroeger en werk nu? Hebben we nog steeds zoveel mensen nodig om voor ons te werken? Wordt dat nog wel gedaan? Zijn er nu ook nog kinderen die werken? Als jullie over dit project zouden mogen/willen vertellen, wat vertelde je dan?

Informatie over de docenten en de locatie

Uitvoerend docent

Annet Werkhoven-Scherpel is historica en geschiedenisdocent. Zij heeft ruim 30 jaar ervaring in het basis-speciaal-en voortgezet onderwijs. Zij maakt projecten voor alle leeftijdsgroepen en voert ze ook (mede) uit. Dit doet ze vanuit het in 2007 opgerichte bedrijf De Werkhoven 'Geschiedenis voor u'. Annet's grote passie is de lokale geschiedenis, de eigen omgeving. Die geschiedenis zou bij iedereen, jong en oud, bekend moeten zijn. Ze stelt zich graag tot doel dit te bereiken.

Zie voor overige activiteiten:

www.dewerkhoven.nl
info@dewerkhoven.nl

Locatie: Arnhemsebovenweg 243
3971 MH Driebergen-Rijsenburg

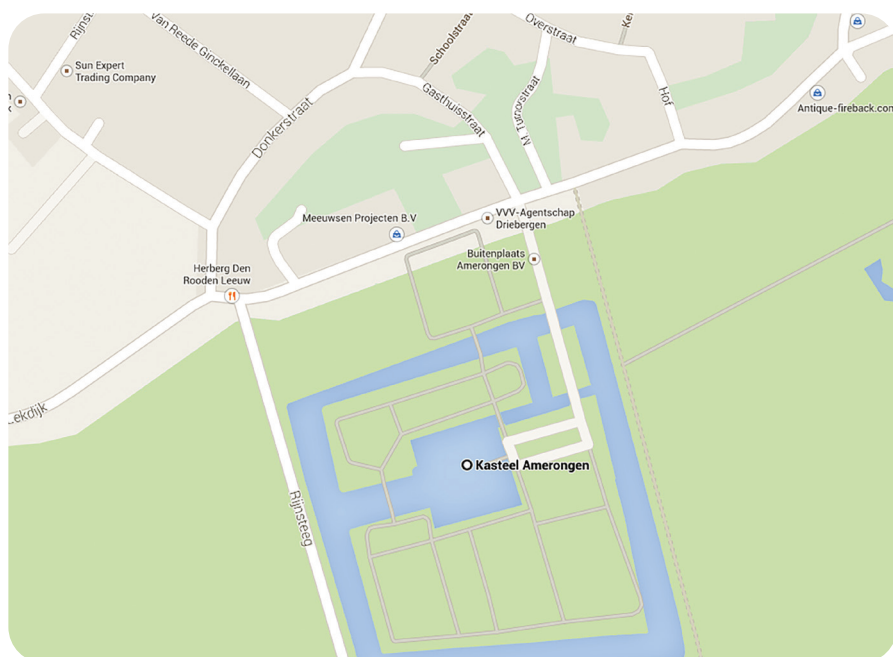
Kasteel Amerongen

Locatie: Drostestraat 20
3958 BK Amerongen

Tel: 0343-563766

www.kasteel-amerongen.nl
info@kasteel-amerongen.nl

Kasteel Amerongen is een uniek historisch complex van kasteel, interieur en tuin van grote culturele en landschappelijke waarde. De Stichting Kasteel Amerongen is verantwoordelijk voor de instandhouding en openstelling van het unieke 17e-eeuwse erfgoed Kasteel Amerongen. De Stichting rekent onder andere tot haar opdracht om het ensemble voor een zo breed mogelijk publiek open te stellen. Heel veel vrijwilligers zijn verbonden aan de Stichting om dit doel te bereiken. Voor dit project zijn leden van de educatiewerkgroep, onder andere José Willers, Tineke Camps, Caroline Piso, Megteld Leenheer en Heleen Snijders, nauw betrokken bij de ontwikkeling en uitvoering van de belevingsles op locatie.

Op de zolder van Kasteel Amerongen

Hallo allemaal!

Op deze foto zie je mij als schoorsteenveger! Ik vond het zo spannend hè, dat de schoorsteenvegers bij ons thuis de schoorstenen gingen vegen! Natuurlijk hoef ik dat zelf, als deftige jongen, nooit te doen... maar ik was wel erg nieuwsgierig hoe het zou zijn als schoorsteenveger, dus mocht ik voor de grap even van die kleren aan.

Hoe vinden jullie het?

Komen jullie ook eens kijken bij mij thuis? Ik heb heel veel personeel en mijn moeder is de gravin van Aldenburgh Bentinck! Wie weet zien we elkaar op Kasteel Amerongen!

Daag, hartelijke groet van Rudi von Iseemann